

KRONIEK BURGERLIJK PROCESRECHT 2019

Deze kroniek bevat een selectie van uitspraken en ontwikkelingen vanaf januari tot half december 2019 en beoogt advocaten in Nederland in een notendop een overzicht te geven van de 'highlights' in de ontwikkelingen op het gebied van het burgerlijk procesrecht in die periode. Specifieke ontwikkelingen in de wijze van procederen in cassatie zijn buiten beschouwing gelaten.

DOOR / ROBERT HENDRIKSE, JUSTIN INTERFURTH, FLORIS-JAN WERNERS & BAS VAN ZELST

ALGEMENE BEGINSELEN

Hoor en wederhoor

Kennelijk blijft het voor rechters heel verleidelijk om zelf op 'onderzoek uit te gaan' op internet en de zaak (mede) af te doen op daar gevonden informatie. Dat mag natuurlijk niet zonder partijen in de gelegenheid te stellen daarvan kennis te nemen en zich daarover desgewenst uit te laten.¹ HR 25 januari 2019 (ECLI:NL:HR:2019:96)² onderstreept dat. In deze zaak had het hof overwogen mede tot een schadebegroting te zijn gekomen aan de hand van op internet beschikbare prijstabellen van diverse asfalteringsbedrijven. Het ligt voor de hand dat rechters ook internet zullen raadplegen zonder daar in de overwegingen gewag van te maken. Om die reden kan het – met oog op een mogelijk hoger beroep of cassatie – verstandig zijn zorgvuldig na te gaan of de aan de beslissing ten grondslag gelegde feiten door partijen zijn aangevoerd.³ Een mogelijk kansrijke grief of cassatiemiddel kan voor een dergelijke exercitie de beloning zijn.

Onmiddellijkheidsbeginsel

In 2014 heeft de Hoge Raad als uitgangspunt gegeven dat de rechter

ten overstaan van wie een mondelinge behandeling heeft plaatsgevonden, ook de rechter moet zijn die de uitspraak wijst.⁴ Partijen moeten in de gelegenheid worden gesteld een verzoek te doen dat de mondelinge behandeling zal worden gehouden ten overstaan van de meervoudige kamer die de beslissing zal nemen. HR 12 juli 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1202) vult aan: indien een rechter het voornemen heeft de zaak na de mondelinge behandeling voor de beslissing te verwijzen naar een meervoudige kamer, kan de rechter dit al bij de mondelinge behandeling aan partijen mededelen en wijzen op de mogelijkheid het hier bedoelde verzoek te doen. Wel zo handig nu de Hoge Raad ervan uitgaat dat partijen tijdens de mondelinge behandeling ook op voorhand afstand kunnen doen van het gebruik van die mogelijkheid. Let op: als een partij tijdens de mondelinge behandeling heeft verklaard af te zien van pleidooi betekent dat natuurlijk niet dat ook wordt afgezien van de mogelijkheid van het recht om ten overstaan van een meervoudige kamer die de beslissing zal nemen zijn of haar stellingen toe te lichten. Zie daarvoor deze drie HR-arresten van

12 april 2019: ECLI:NL:HR:2019:567, ECLI:NL:HR:2019:569 en ECLI:NL:HR:2019:571. Ook de enkele mededeling ter zitting dat de beschikking meervoudig zal worden gewezen, is onvoldoende om te kunnen zeggen dat partijen zijn gewezen op de mogelijkheid van behandeling voor de meervoudige kamer (zie HR 12 juli 2019, ECLI:NL:HR:2019:1202 en HR 19 juli 2019, ECLI:NL:HR:2019:1280). Zie voor meer van dit soort in cassatie afgestrafte fouten ook HR 25 januari 2019 (ECLI:NL:HR:2019:111) alsmede deze twee cassaties van 19 juli 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1242 en ECLI:NL:HR:2019:1281). Wees er wel op bedacht dat de mogelijkheid in een bepaalde situatie om een meervoudige behandeling te vragen soms ook uit een procesreglement kan voortvloeien.⁵ Zo hebben de hoven hier – inmiddels – in voorzien.⁶ Zie ten slotte ook HR 22 februari 2019 (ECLI:NL:HR:2019:271) waarin het hof dacht van een verzoek om een nadere mondelinge meervoudige behandeling af te kunnen komen met het argument dat het doel van de eerdere enkelvoudige zitting beperkt was. Het ging volgens het hof (slechts) om het verkrijgen van (enkele) inlichtingen en het beproe-

Robert Hendrikse, Justin Interfurth, Floris-Jan Werners en Bas van Zelst zijn allen werkzaam bij Van Doorne N.V. in Amsterdam. Robert Hendrikse is tevens docent Burgerlijk Procesrecht aan de Universiteit van Amsterdam. Bas van Zelst is tevens bijzonder hoogleraar Dispute Resolution and Arbitration aan de Universiteit Maastricht.

ven van een schikking. De Hoge Raad casseert. Anders dan de A-G is hij van oordeel dat de eerdere zitting er mede toe diende om partijen de gelegenheid te geven hun stellingen nader toe te lichten en de zitting ook voor dat doel is benut. De Hoge Raad benadrukt daarbij nog eens dat een dergelijk verzoek in beginsel moet worden ingewilligd en alleen kan worden afgewezen op zwaarwegende gronden die in de uitspraak moeten worden vermeld.

ARBITRAGE EN BINDEND ADVIES

De wet bepaalt dat een vordering tot vernietiging van een arbitraal tussenvonnis pas kan worden ingesteld tegelijk met de vordering tot vernietiging van een geheel of gedeeltelijk arbitraal eindvonnis (art. 1064a lid 3 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, Rv). De wet kent geen verdere beperkingen van de mogelijkheid van vernietiging. In zijn arrest van 12 april 2019 (ECLI:NL:HR:2019:565) verduidelijkt de Hoge Raad dat tegen iedere beslissing in een arbitraal vonnis het rechtsmiddel van vernietiging openstaat. Het voorlopige karakter

van een beslissing tot het treffen van een voorlopige voorziening doet daaraan volgens de Hoge Raad niet af. De voorlopige voorziening heeft op het moment dat zij wordt getroffen immers rechtskracht. Het openstaan van vernietiging van een voorlopige voorziening hielp de partij tegen wie de voorziening was gewezen overigens niet. Deze meende dat de getroffen voorlopige voorzieningen in strijd waren met de openbare orde. Het hof en de Hoge Raad gaan daarin niet mee. De Hoge Raad herhaalt dat vernietiging vanwege strijd met de openbare orde (art. 1065 lid 1 sub e Rv) terughoudend moet worden toegepast.⁷

Moet de rechter ambtshalve aan het consumentenrecht toetsen als verlot is verzocht tot tenuitvoerlegging van een arbitraal vonnis gewezen tegen een consument? In antwoord op prejudiciële vragen van de Amsterdamse voorzieningenrechter formuleert de Hoge Raad (8 november 2019, ECLI:NL:HR:2019:1731) een checklist van vier punten. De voorzieningenrechter moet toetsen of (i) het arbitrale beding oneerlijk is in de zin van het Europese consumentenrecht, (ii) het beding op grond

waarvan de vordering tegen de consument in het arbitrale vonnis is toegewezen oneerlijk is in de zin van het Europese consumentenrecht, (iii) het beding de consument een termijn gunt van ten minste een maand om alsnog voor te kiezen dat het geschil aan de overheidsrechter wordt voorgelegd nadat de wederpartij zich op het arbitrale beding heeft beroepen en of

(iv) de consument daadwerkelijk de in het arbitrale beding opgenomen termijn van ten minste een maand is gegund. Indien aannemelijk is dat een van de hiervoor onder (i)-(ii) genoemde gevallen zich voordoet of indien aannemelijk is dat een van de onder (iii)-(iv) genoemde gevallen zich niet voordoet, moet de voorzieningenrechter het verlot in beginsel weigeren. Als dat voor de beoordeling nodig is, moet de voorzieningenrechter onderzoek doen. De Hoge Raad denkt daarbij aan het opvragen van bepaalde stukken of het vragen om een toelichting door de verzoeker of de consument. Die moeten daartoe worden uitgenodigd. De voorzieningenrechter onderzoekt niet ambtshalve of de schuldeiser voldoende heeft gesteld voor toewijzing van de gevorderde incassokosten en of hij andere daarvoor geldende regels heeft nageleefd.

BESLAG

Beslag op aandelen in een B.V.

Beslag op aandelen op naam in een B.V. wordt gelegd door betekening van een exploitatie aan de desbetreffende vennootschap (art. 474c Rv). In Rb. Amsterdam 13 juli 2018 (ECLI:NL:RBAMS:2018:9569, gepubliceerd op 29 januari 2019) onderstreept de voorzieningenrechter dat de verplichting hiervan aantekening in het aandeelhoudersregister te maken (lid 4) géén constitutief vereiste is voor de beslaglegging⁸ en alleen geldt in het geval dat het beslag doel treft. De in artikel 474c Rv geregelde toegang tot het aandeelhoudersregister is niet bedoeld om de deurwaarder in staat te stellen te controleren of de desbetreffende aandelen ten tijde van de beslaglegging op naam van de beslagdebiteur staan. Ditzelfde geldt ook voor beslagen lidmaatschapsrechten in een coöperatie (vgl. art. 474aa Rv).

Derdenbeslag

Het belang om in het beslagrekest de noodzaak voor het beslag zo goed mogelijk te motiveren, blijkt nog eens

*ik heb u thuis eerst even gegoogeld...
hoogst amusant...*

uit Rb. Noord-Holland 21 augustus 2019 (ECLI:NL:RBNHO:2019:8031). De enkele vrees dat de schuldenaar zijn bankrekening leeghaalt, ziet de voorzieningenrechter als onvoldoende onderbouwing. Vrees voor verduistering behoeft bij derdenbeslag immers niet te worden gesteld⁹ en als deze enkele toelichting als voldoende noodzaak zou worden beoordeeld, zou iedere schuldeiser die redenering kunnen hanteren. De in de Beslagsyllabus vereiste motivering ‘waarom het beslag nodig is’ zou dan – in de woorden van de voorzieningenrechter – zinledig worden.¹⁰

Opvallend is dat het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden op 21 december 2018, (ECLI:NL:GHARL:2018:11299, gepubliceerd op 28 februari 2019) verlov verleent voor derdenbeslag op de vorderingen voortvloeiend uit een (abstracte) bankgarantie. De partij die de garantie heeft doen stellen, frustreert hiermee feitelijk uitbetaling aan de wederpartij. Voor de praktijk is relevant dat deze gang van zaken indruist tegen het uitgangspunt van een abstracte bankgarantie, namelijk: ‘eerst betalen, dan praten’ en ook tegen de in de Beslagsyllabus opgenomen beleidslijn dat dergelijk derdenbeslag daarom ‘in beginsel niet toelaatbaar’ is.¹¹ Het hof motiveert deze afwijking niet.¹²

Kan een derde-beslagene (reeds) in de conservatoire fase van een beslag verplicht worden aan de beslaglegger een juiste en volledige verklaring af te leggen over wat door het beslag is getroffen? De voorzieningenrechter Rechtbank Amsterdam bevestigt dit op 1 april 2019 (ECLI:NL:RBAMS:2019:2920) en overweegt dat indien de derde-beslagene hieraan niet (volledig) voldoet, deze mededelingsplicht in kort geding rechtens afdwingbaar is.

Eveneens verplicht tot antwoorden is een derde die een informatieverzoek van een deurwaarder ontvangt in het kader van een mogelijke beslaglegging (art. 475g lid 3 Rv). In de zaak die leidde tot Rb. Midden-Nederland 7 augustus 2019 (ECLI:NL:RBMNE:

2019:3653) had de werkgever van de schuldenaar dit geweigerd, onder meer met een beroep op de Algemene verordening gegevensbescherming, AVG.¹³ Als gevolg hiervan werd uiteindelijk nodeloos beslag gelegd. De kantonrechter tikt de werkgever op de vingers door haar te veroordelen in de beslagkosten vanwege de onrechtmatige informatieweigering.

Opheffing beslag

Hoewel het vaste jurisprudentie is dat de waarheidsplicht van artikel 21 Rv geldt voor alle in Rv geregelde procedures,¹⁴ gaat dit nog niet altijd goed. Dat schending van de waarheidsplicht in het beslagrekest op zichzelf reden kan zijn voor opheffing van het beslag (afhankelijk van de aard en ernst van de schending), bleek dit jaar ook weer uit Gerechtshof Amsterdam 21 mei 2019 (ECLI:NL:GHAMS:2019:1815), Rechtbank Midden-Nederland 14 oktober 2019 (ECLI:NL:RBMNE:2019:5114) en – ten aanzien van bewijsbeslag – Rechtbank Overijssel 26 april 2019 (ECLI:NL:RBOVE:2019:1462).

Wetsvoorstel herziening van het beslag- en executierecht

Het wetsvoorstel herziening van het beslag- en executierecht is op 14 juni 2019 ingediend.¹⁵ Hoewel ‘herziening’ een groot woord is voor slechts een paar wijzigingen zijn deze voor de praktijk wel relevant. Allereerst wordt het mogelijk administratief beslag te leggen op motorrijtuigen (en aanhangwagens): deurwaarders hoeven hierdoor het voertuig niet langer daadwerkelijk te zien, maar kunnen het beslag in het kentekenregister van de RDW aantekenen (art. 442 Rv).

Het voorgestelde nieuwe artikel 438 Rv maakt een einde aan de discussie of een kantonrechter als executierechter mag optreden: deze wordt aangewezen geschillen te beslechten over de tenuitvoerlegging van

ik kom beslag leggen op al uw schoenveters...

executoriale titels in kantonzaken. Het beslag op roerende zaken, niet-registergoederen wijzigt eveneens. Allereerst zal, teneinde beslag als pressiemiddel te voorkomen, beslaglegging (alleen) hierop niet langer mogelijk zijn als redelijkerwijs voorzienbaar is dat de kosten van beslag en executie de executiewaarde overstijgen (art. 441 Rv lid 3). Verder wordt de lijst van zaken waarop geen beslag mag worden gelegd (art. 447 Rv) geactualiseerd en wordt (de aankondiging van) veiling via internet van roerende zaken geregeld (artt. 449 en 463 Rv).¹⁶ Ook voorziet het wetsvoorstel in de invoering van een – met de beslagvrije voet bij een inkomensbeslag vergelijkbare – regeling voor bankbeslag: het beslagvrije bedrag. Het wetsvoorstel regelt eveneens, uitsluitend voor executoriaal beslag, de mogelijkheid voor de deurwaarder om vóór beslaglegging rekeninginformatie van de schuldenaar, maar

ook van een bank op te vragen (zie art. 475aa); dit is thans alleen nog mogelijk bij Europees bankbeslag.¹⁷ Tot slot wordt de termijn voor de ‘verklaring derdenbeslag’ verkort van vier naar twee weken (art. 476a Rv) en wordt ten aanzien van natuurlijke personen een ‘beslagvrij bedrag’ ingevoerd bij derdenbeslag onder banken (art. 475a Rv).

Beslagsyllabus 2019

In 2019 is de Beslagsyllabus opnieuw (beperkt) gewijzigd.¹⁸ De drie voor de praktijk meest in het oog springende wijzigingen zijn (i) dat als het beslagrekest ook op in het buitenland gelegen beslagobjecten ziet, voortaan de bevoegdheid van de voorzieningenrechter toegelicht moet worden,¹⁹ (ii) dat als de gerekestreerde slechts gerechtigd is tot een aandeel in een (onroerende) zaak, voortaan een (kopie van het) kadastraal uittreksel bij het verzoek dient te worden gevoegd waaruit blijkt op welk aandeel in de gemeenschap het beslag wordt verzocht,²⁰ en (iii) dat in geval van overbetekening bij bewijsbeslag onder derden²¹ de termijnen voor ‘reguliere’ overbetekening van overeenkomstige toepassing worden geacht.²²

BEVOEGDHEID

Alternatieve bevoegdheid artikel 7 Brussel I-bis Vo

In het Kalimijnen-arrest²³ uit 1976 heeft het Europese Hof van Justitie beslist dat het criterium ‘de plaats waar het schadebrengende feit zich heeft voorgedaan’ uit (thans) artikel 7 sub 2 Brussel I-bis Verordening aan de eiser de keuze geeft om een vordering uit onrechtmatige daad in te stellen voor het gerecht van de plaats waar de schade veroorzaakt is (‘Handlungsort’) of voor het gerecht van de plaats waar de schade intreedt (‘Erfolgort’). Op 29 juli 2019 legt het HvJ EU (ECLI:EU:C:2019:635) deze bepaling uit bij een vordering tot vergoeding van schade als gevolg van een inbreuk op artikel 101 Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, VwEU. De inbreuk

bestond onder meer uit heimelijke afspraken over prijsstelling en verhogingen van de brutoprijs van vrachtwagens waarbij meerdere internationale vrachtwagenfabrikanten waren betrokken. In een dergelijk geval is de plaats waar het schadebrengende feit zich heeft voorgedaan de plaats waar zich de markt bevindt die door die inbreuk is beïnvloed. Dat is dus de plaats waar de prijzen op de markt zijn vervalst, en waar de benadeelde stelt schade te hebben geleden, ook al is de vordering gericht tegen een deelnemer aan het betreffende kartel met wie de benadeelde geen contractuele relatie was aangegaan.

Bevoegdheidsregels Rv

Als er geen EU-Verordening of verdrag van toepassing is, moet de bevoegdheid van de Nederlandse rechter in internationale zaken worden gegrond op de artikelen 1 t/m 14 Rv. Indien de Nederlandse rechter bij meerdere gedaagden ten aanzien van één van hen rechtsmacht heeft, kan de rechter ook bevoegd zijn ten aanzien van de andere gedaagden (art. 7 Rv). Daarvoor is vereist dat tussen de vorderingen een zodanige samenhang bestaat dat redenen van doelmatigheid een gezamenlijke behandeling rechtvaardigen. In zijn arrest van 29 maart 2019 (ECLI:NL:HR:2019:443) stelt de Hoge Raad voorop dat bij de uitleg van de artikelen 1 t/m 14 Rv in beginsel aansluiting moet worden gezocht bij de rechtspraak van het HvJEU over (de voorlopers van) de Brussel I-bis Verordening. Uit die rechtspraak volgt dat de rechter die in het kader van de toepassing van (de voorlopers van) de Brussel I-bis Verordening onderzoekt of hem bevoegdheid toekomt, zich bij dit onderzoek niet dient te beperken tot de stellingen van de eisende of verzoekende partij, maar ook acht moet slaan op alle hem ter beschikking staande gegevens over de werkelijk tussen partijen bestaande rechtsverhouding en, in voorkomend geval, op de stellingen

van de verwerende partij. Nu de Nederlandse wetgever met artikel 7 Rv niet heeft beoogd af te wijken van de voorloper daarvan uit de Brussel I-bis Verordening, moet artikel 7 Rv volgens de Hoge Raad strikt worden uitgelegd. Aldus oordeelt hij dat de Nederlandse rechter ten aanzien van één van de gedaagden rechtsmacht dient te hebben op een andere grond dan die is vermeld in artikel 7 lid 1 Rv zelf. Het is dus niet mogelijk dat ten aanzien van een gedaagde rechtsmacht kan bestaan als de rechtsmacht ten aanzien van de medegedaagde uitsluitend is aangenomen op grond van artikel 7 lid 1 Rv. HR 12 april 2019 (ECLI:NL:HR:2019:566) bevestigt eerdere rechtspraak over de op de rechter rustende ambtshalve onderzoeksplicht naar de internationale bevoegdheid²⁴ en de hiervoor genoemde reikwijdte daarvan. In deze zaak betekent dit dat het hof had moeten onderzoeken of er niet een andere bevoegdheidsgrond was dan de door hem onjuist bevonden bevoegdheidsgrond met betrekking tot de eis in hoofdzaak na een gelegd conservatoir beslag ten laste van een in India gevestigde partij. Aldus had het hof moeten beslissen dat de Nederlandse rechter rechtsmacht toekomt op grond van artikel 10 Rv in verbinding met artikel 767 Rv, nu India geen partij is bij enig verdrag op grond waarvan een uitspraak van de Indiase rechter in Nederland kan worden ten uitvoer gelegd.

Stilzwijgende aanvaarding van bevoegdheid

In een procedure over de betaling uit hoofde van een door de Centrale Bank van Irak (CBI) verstrekte ‘*letter of credit*’ deed de bank in eerste aanleg tevergeefs een beroep op immuniteit van jurisdictie, zonder een afzonderlijk beroep te doen op de internationale onbevoegdheid van de Nederlandse rechter. Heeft de Iraakse bank daarmee stilzwijgend²⁵ de rechtsmacht van de Nederlandse rechter aanvaard? Volgens A-G Vlas

in zijn conclusie voor HR 17 mei 2019 (ECLI:NL:HR:2019:732) is dat niet het geval. Beoordeling van het immunitetsberoep gaat vóór de beoordeling van de internationaal-privaatrechtelijke rechtsmacht en is daarmee volgens Vlas procesrechtelijk gezien een beroep op onbevoegdheid van de aangezochte rechter. De Hoge Raad denkt er duidelijk anders over. CBI had op een voor de wederpartij en de rechter kenbare wijze het bevoegdheidsverweer moeten opwerpen. Annotator Th.M. de Boer vindt in *NJ* 2019/354 voor beide standpunten wel wat te zeggen. Toch geeft hij de voorkeur aan de oplossing van de Hoge Raad. Voor de eisende partij en de rechter moet duidelijk zijn op welke grondslag het beroep op het ontbreken van rechtsmacht berust. Zij kunnen – volgens De Boer – immers niet bevroeden of de verwerende partij, naast het in het eerste processtuk aangevoerde immunitetsverweer, nog andere bezwaren tegen de bevoegdheid in petto heeft, en zo ja, welke bezwaren dat zijn. Niet alleen moet de wederpartij de mogelijkheid worden geboden die bezwaren te weerleggen, maar ook moet de rechter in staat gesteld worden zich daarover een oordeel te vormen.

BEWIJS

Bewijslastverdeling cao

Bij wie ligt de bewijslast in het geval een werknemer zich beroept op een bepaald geldend normloon in een cao en zijn werkgever zich vervolgens beroept op een uitzondering van dat normloon zoals weergegeven in diezelfde cao? Deze vraag lag voor in HR 30 augustus 2019 (ECLI:HR:2019:1294). Een andere verdeling van de bewijslast dan volgt uit de hoofdregel van artikel 150 Rv, kan volgens de wettekst van dat artikel voortvloeien uit ‘enige bijzondere regel of uit de eisen van redelijkheid en billijkheid’. Een bepaling in een cao kwalificeert als een dergelijke bijzondere regel. De Hoge Raad legt de cao dusdanig uit dat

als hoofdregel de werknemer recht heeft op het normloon zoals weergegeven in die cao. Uit die cao vloeit een bijzondere regel van bewijslastverdeling voort, die inhoudt dat de werkgever moet stellen en bewijzen dat één van de uitzonderingen op die hoofdregel van toepassing is, zodat de werknemer geen recht heeft op het normloon.

Bewijslastverdeling negatieve verklaring voor recht

Een vordering tot een negatieve verklaring voor recht is atypisch. Een vordering tot een verklaring van recht (art. 3:302 Burgerlijk Wetboek, BW) heeft tot doel een rechterlijke verklaring omtrent een rechtsverhouding vast te laten stellen. Bij een negatieve verklaring voor recht gaat het erom een einde te maken aan een bepaalde onzekerheid, zoals bijvoorbeeld dat er *geen* inbreuk wordt gemaakt op rechten of dat een vordering *niet* verjaard is. In de zaak die leidde tot HR 12 april 2019 (ECLI:NL:HR:2019:590) vroeg Dexia een negatieve verklaring voor recht dat zij kort gezegd *niets* meer aan haar afnemer van een effectenleaseproduct verschuldigd was. De Hoge Raad oordeelt dat de stelplicht en bewijslast met betrekking tot de stelling die ten grondslag ligt aan de gevorderde negatieve verklaring voor recht bij Dexia lagen, als de partij die de verklaring vorderde. Annotator T.F.E. Tjong Tjin Tai ziet het in *NJ* 2019/238 zo dat bij een negatieve verklaring voor recht ten aanzien van het niet-bestaan van vorderingen, de stelplicht en bewijslast op de gedaagde zullen rusten. Degene die de negatieve verklaring voor recht vraagt, kan volstaan met de stelling dat geen vordering bestaat, waarna de wederpartij die dit ontkent, impliceert dat wel een vordering bestaat en dit dient te bewijzen, aldus Tjong Tjin Tai.

Bewijslastverdeling onderhandse akten

De drempel om een geschrift als onderhandse akte te kwalificeren, is

laag; ingevolge art. 156 lid 1 jo. lid 3 Rv gelden voor onderhandse akten geen andere wettelijke vereisten dan dat het moet gaan om een ondertekend geschrift dat is bestemd om tot bewijs te dienen. In HR 19 april 2019 (ECLI:NL:2019:641) bevestigt de Hoge Raad de eerder²⁶ door hem uitgezette lijn dat bij betwisting van de echtheid van de tekst van een onderhandse akte, de bewijslast (en het bewijsrisico) rust op degene die stelt dat de akte vervalst is. A-G Wesseling-van Gent brengt in haar conclusie (sub 2.15) in herinnering dat dit een bewuste keus van de wetgever is geweest omdat de echtheid van de handtekening, anders dan de echtheid van de tekst, in veel gevallen niet kan worden afgeleid uit de overige inhoud van de akte. Als vaststaat dat de handtekening echt is, komt men toe aan betwisting van de inhoud en dus de bewijskracht van de onderhandse akte. En passant oordeelt de Hoge Raad ook dat een meerdere pagina's tellend stuk dat uitsluitend aan het slot daarvan is ondertekend, eveneens geldt als een onderhandse akte (als bedoeld in art. 156 lid 1 Rv). Daartoe hoeft de akte dus niet op elke pagina geparafeerd te worden.

Juridische beoordeling leent zich niet voor bewijs

In HR 22 februari 2019 (ECLI:NL:HR:2019:272) boog de Hoge Raad zich over de vraag of met een voorlopig deskundigenbericht onderzocht kan worden of een tijdig ingesteld cassatieberoep reële kans van slagen zou hebben gehad. In feite werd van de Hoge Raad gevraagd of hij kon beoordelen of het hof in de desbetreffende zaak het recht goed heeft toegepast en het oordeel voldoende heeft gemotiveerd. De Hoge Raad verwerpt het beroep. Dit is een juridische beoordeling die de rechter zelf kan en moet verrichten en geen feit dat zich leent voor bewijsoverlevering, aldus de Hoge Raad.

DAGVAARDING**Betekening aan een BRP-geregistreerd (brief)adres**

HR 28 juni 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1052) biedt duidelijkheid over de (prejudiciële) vraag of een exploit dat is bestemd voor een natuurlijk persoon kan – en in welke gevallen moet – worden uitgebracht aan een in de Basisregistratie Personen ('BRP') opgenomen briefadres. De Wet BRP verplicht iedere ingezetene zich, bij het ontbreken van een woonadres (of in een aantal door de wet beperkte gevallen), op een briefadres te laten inschrijven.²⁷ Er kan al snel de verwarring ontstaan dat een briefadres een postbus is, maar dat is uitdrukkelijk niet het geval: het moet een bestaand adres van een ander natuurlijk persoon of een instelling betreffen. Deze briefadresgever moet er ook nog eens voor zorgen dat inkomende stukken, waaronder een dagvaarding, de persoon in kwestie bereiken. Aldus overweegt de Hoge Raad dat betekening aan een briefadres een betere waarborg biedt dan openbare betekening (art. 54 lid 2 Rv). In dit laatste geval is de kans in de praktijk namelijk zeer klein is dat een persoon zonder bekende woon- of verblijfplaats daadwerkelijk kennisneemt van het exploit dat is uitgebracht. In dit licht komt de Hoge Raad tot het (voor de praktijk gewenste) oordeel dat, voor de toepassing van artikelen 45-47 Rv, een briefadres in beginsel moet worden aangemerkt als gekozen woonplaats in de zin van artikel 1:15 BW. Dat betekent dat in dat geval geen sprake is van een onbekende woonplaats of onbekende werkelijke verblijfplaats als bedoeld in artikel 54 lid 2 Rv, zodat exploiten aan het briefadres betekend moeten worden en voor openbare betekening dus geen plaats is. Het voordeel hiervan is natuurlijk dat de reguliere dagvaardingstermijn van ten minste een week dan van toepassing is (art. 114 Rv). Eveneens is de rechter van de plaats van het briefadres bevoegd (art. 99 lid 1 Rv).

Dat de eiser echter niet altijd op de BRP mag vertrouwen, blijkt nog eens

uit Rb. Rotterdam 18 september 2019 (ECLI:NL:RBROT:2019:8983). Daarin onderstreept de rechter dat de enkele inschrijving in de BRP niet zonder meer leidt tot de conclusie dat iemand op dat adres (werkelijk) woonplaats heeft. Van wezenlijk belang acht de rechter hier dat eiser ten tijde van betekening wist dat de nadien bij verstek veroordeelde gedaagde niet op zijn geregistreerde adres woonde. Eiser had namelijk vóór betekening zelf het huurcontract van de woning op dat adres van gedaagde overgenomen. Desondanks was de dagvaarding op het betreffende adres (waar eiser op dat moment woonde) in een gesloten envelop achtergelaten (art. 47 Rv). Ondanks dat aan de (formele) wettelijke betekeningseisen is voldaan, verklaart de rechtbank in de verzetprocedure – onder vernietiging van het verstekvonnis – de dagvaarding nietig omdat op voorhand vaststond dat de dagvaarding gedaagde juist niet zou bereiken en gesteld noch gebleken is dat eiser enige inspanning heeft verricht ervoor te zorgen dat dit toch zou gebeuren.

Substantiërings- en bewijsaandragplicht 'repeatplayers'

Het geduld van de rechtspraak lijkt op te raken bij de vele rammellende dagvaardingen afkomstig van zogenoemde 'repeatplayers'.²⁸ Deze eisers treden regelmatig op tegen consumenten, maar onderbouwen (kennelijk) hun vorderingen consequent onvoldoende (zie onder meer artt. 111 lid 2 onder d Rv en 21 Rv). Om de 'repeatplayers' toch een laatste handreiking te doen en de vorderingen niet (direct) wegens gebrek aan onderbouwing te laten stranden, heeft de landelijke rechtspraak een overgangsperiode aangekondigd van 1 december 2019 tot 1 april 2020.²⁹ Gedurende die periode zal de rechter aanvullende informatie vragen door middel van het wijzen van tussenvonnissen/rolbeschikkingen met een speciaal hiervoor ontwikkeld informatieformulier als

bijlage.³⁰ Na deze periode wordt niet langer aanvullende informatie bij 'repeatplayers' opgevraagd en vindt ambtshalve toetsing van de vordering plaats, uitsluitend op basis van de uitgebrachte dagvaarding. Dat het informatieformulier ook niet altijd volstaat, blijkt wel uit het feit dat nu al (verstek)vonnissen te vinden zijn die – ook na het nemen van een akte met ingevuld informatieformulier – alsnog wegens onvoldoende onderbouwing zijn afgewezen, zie bijvoorbeeld Rb. Amsterdam 26 november 2019 (ECLI:NL:RBAMS:2019:8730). Het valt op dat ook het lichtzinnig en veelal geautomatiseerd procederen tegen consumenten rechters om meerdere redenen een doorn in het oog is. Zo overweegt de kantonrechter te Amsterdam in zijn vonnis van 7 november 2019 (ECLI:NL:RBAMS:2019:8244) dat hij zich niet aan de indruk kan onttrekken dat de betreffende zaak uit het geautomatiseerde systeem is gerold zonder dat daaraan een mensenhand te pas is gekomen. Het ging om de betaling van een openstaande (tandarts)rekening van 5 eurocent aan repeatplayer en

uw brief heeft mij gevonden – maar ik heb mijn zoon niet gevonden...

factureringsbedrijf Infomedics. De vordering wordt bij verstek afgewezen. Nog daargelaten dat ook in deze dagvaarding informatie ontbreekt, staat volgens de kantonrechter het bedrag aan proceskosten (242,16 euro) niet in een redelijke verhouding tot de hoofdsom. Hij merkt het dan ook als misbruik van recht aan om een debiteur zodanig op kosten te jagen voor een verwaarloosbare vordering, om – in zijn woorden – nog maar niet te spreken van de maatschappelijke kosten die met een procedure zijn gemoeid. De kantonrechter haalt ook nog uit naar de door Infomedics ingeschakelde gerechtsdeurwaarder: van hem had mogen worden verwacht dat hij een blik op de inhoud van de dagvaarding had geworpen alvorens tot betekening over te gaan.

EXECUTIE

Dwangsom

Uit rechtspraak van het Benelux-Gerechtshof volgt dat de appelrechter de mogelijkheid heeft een in eerste aanleg opgelegde dwangsom met terugwerkende kracht te verminderen, te vermeerderen of af te wijzen.³¹ Bij de herbeoordeling van de dwangsom mag de appelrechter alle relevante omstandigheden van het geval in overweging nemen. Onder deze omstandigheden behoren de financiële toestand van de dwangsomschuldenaar, zijn gedrag en de feitelijke gevolgen die het verbeuren van dwangsommen zal hebben. In HR 4 oktober 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1530) oordeelt de Hoge Raad dat de appelrechter ten onrechte overwoog dat de hoogte van een in eerste aanleg uitgesproken dwangsomveroordeling die ziet op het verleden, slechts terughoudend zou kunnen worden getoetst. De dwangsomrechter is exclusief bevoegd te oordelen over vorderingen tot opheffing, opschorting of vermindering van de dwangsom (zie art. 611d lid 1 Rv). De executierechter is bevoegd te oordelen over executiegeschillen ten aanzien van

de opgelegde dwangsom. In de zaak die leidde tot HR 13 december 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1941) had de veroordeelde die om opheffing van de dwangsom vroeg al aan de hoofdveroordeling voldaan. Is in dit geval de dwangsomrechter of de executierechter bevoegd te oordelen over de opheffing? De beoordeling door de dwangsomrechter over een vordering in de zin van artikel 611d lid 1 Rv ziet op gevallen dat sprake is van een (blijvende of tijdelijke, gehele of gedeeltelijke) onmogelijkheid om aan de hoofdveroordeling te voldoen. De Hoge Raad verduidelijkt dat van een onmogelijkheid om aan de hoofdveroordeling te voldoen sprake is als de dwangsom als dwangmiddel – dat wil zeggen: als geldelijke prikkel om nakoming van de veroordeling zo veel mogelijk te verzekeren – zijn zin verliest. Die prikkel is niet (meer) aanwezig bij een uitgevoerde hoofdveroordeling. In feite ging de zaak erover in hoeverre aan de hoofdveroordeling is voldaan en of de daaraan verbonden dwangsommen zijn verbeurd. Dergelijke vragen dienen niet door de dwangsomrechter (in het kader van een vordering op de voet van art. 611d Rv), maar door de executierechter te worden beoordeeld. Als de veroordeelde de (inhoudelijke) juistheid van de hoofdveroordeling wil aanvechten, staat het hem uiteraard vrij in hoger beroep te gaan tegen de uitspraak waarbij de dwangsom werd opgelegd. Het is niet de bedoeling dat de veroordeelde een dergelijk oordeel uitlokt bij de executierechter.

Erkenning en tenuitvoerlegging onder Brussel I-bis Vo

Een rechterlijke uitspraak die uitvoerbaar is in de lidstaat van oorsprong, is ook uitvoerbaar in de andere lidstaten (art. 41 lid 1 Brussel I-bis Verordening).³² De partij die tenuitvoerlegging in een andere lidstaat verlangt, dient aan de daartoe bevoegde autoriteit in die andere lidstaat een afschrift van de rechterlijke uitspraak en een certificaat in de zin

van artikel 53 Brussel I-bis Verordening te verstrekken.³³ Dit door het gerecht van de lidstaat van herkomst af te geven certificaat bevat een uittreksel van de rechterlijke uitspraak en verder moet hieruit blijken dat die uitspraak uitvoerbaar is. HvJ EU 4 september 2019 (ECLI:EU:C:2019:661; zie ook *NJ* 2019/386) leert dat het gerecht van herkomst dat is verzocht om een dergelijk certificaat af te geven *niet* bevoegd is om ambtshalve te onderzoeken of de betreffende uitspraak is vastgesteld met inachtneming van de bevoegdheidsregels inzake consumentenovereenkomsten. Als die regels geschonden zouden zijn, kan de consument natuurlijk altijd een procedure tot weigering van de tenuitvoerlegging starten en daarin een beroep doen op de weigeringsgrond van artikel 45 lid 1, onder e Brussel I-bis Verordening.

EXHIBITIEPLICHT

Kan een gedaagde in een lopende bodemprocedure een exhibitievordering (art. 843a Rv) beter als een (voorwaardelijke) reconventionele vordering of als incident instellen? In Rb. Zeeland-West-Brabant 3 juli 2019 (ECLI:NL:RBZWB:2019:3134) had eiseres beter voor dit laatste kunnen kiezen. Hier oordeelt de rechtbank namelijk dat bij toewijzing van de (reconventionele) exhibitievordering bij eindvonnis, de gegevens waar de vordering op ziet niet meer in deze instantie gebruikt kunnen worden ten bewijze van de door eiseres ingenomen stellingen. Daarbij heeft eiseres niet gesteld welk belang bij exhibitie zij na het eindvonnis nog heeft, waaruit de rechtbank afleidt dat een relevant (rechtmatig) belang ontbreekt.

Dient een exhibitievordering gericht tegen een failliet sowieso te worden afgewezen wegens strijd met de belangen van de faillissementsboedel? De Rotterdamse voorzieningenrechter ziet hier in zijn vonnis van 19 april 2019 (ECLI:NL:RBROT:2019:3978) geen 'gewichtige reden' tot afwijzing in (art. 843a Rv lid 4).³⁴ Op zichzelf is

juist dat de curator de belangen van de schuldeisers behartigt, waaronder – in casu ook – die van eiseressen tot exhibitie. Ook is juist dat de curator (in geval van benadeling) daarvoor derden kan aanspreken.³⁵ Dit staat er evenwel niet aan in de weg dat eiseressen tot exhibitie een (eventueel) aan hen toekomende vordering ook zelf jegens deze derden in rechte geldend kunnen maken.³⁶ Daarbij kan niet zozeer de exhibitie, maar (alleen) de mogelijk naar aanleiding daarvan door eiseressen in te stellen actie jegens derden in strijd komen met de belangen van de boedel. Dit belang kan daarom niet nu (al) aan exhibitie in de weg staan.

HERROEPING

In zijn arrest van 19 juli 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1233) doceert de Hoge Raad: de herroepingsprocedure bestaat uit twee afzonderlijke fasen. Steeds is eerst sprake van een uitspraak over de vraag of de aangevoerde grond heropening van het oorspronkelijke geding rechtvaardigt (de eerste fase). In geval van heropening vindt vervolgens een hernieuwde beoordeling plaats van het geding waarop de heropening betrekking heeft (de tweede fase). Artikel 388 lid 2 Rv bepaalt dat de beslissing over de heropening (de eerste fase) niet vatbaar is voor hoger beroep. Uit een eerder arrest van de Hoge Raad volgt dat cassatieberoep of – in voorkomend geval – verzet tegen een heropeningsbeslissing wel mogelijk is.³⁷ Anders dan A-G Lückers (ECLI:NL:PHR:2019:446) gaat de Hoge Raad er in deze zaak vanuit dat tegen een beslissing om het geding te heropenen niet alleen cassatieberoep of verzet *kan* worden ingesteld maar dat dit ook direct *moet* worden ingesteld. Er kan dus niet worden gewacht tot de beslissing in de tweede fase. Een andere opvatting zou onder meer tot het onwenselijke gevolg leiden dat, nadat het heropende geding is afgedaan, alsnog zou kunnen worden beslist dat er geen grond voor heropening was.

HOGER BEROEP

Artikel 140 lid 3 Rv

Als een eindvonnis wordt gewezen in een zaak tegen meerdere gedaagden waarvan er één of meer niet zijn verschenen en ten minste één van hen wel, kan de niet-verschenen partij daartegen geen verzet instellen maar schrijft de wet hoger beroep voor (art. 140 lid 3 Rv). Deze bepaling strekt ertoe dat in gevallen waarin een vordering tegen meer gedaagden wordt ingesteld, tussen de eiser(s) en de gedaagden geen tegenstrijdige uitspraken ten aanzien van eenzelfde rechtsbetrekking worden gewezen.³⁸ Het gevaar van tegenstrijdige beslissingen kan zich ook voordoen als tegen de gedaagde(n) verstek is verleend en sprake is van een tussengekomen of een aan de zijde van die gedaagde(n) gevoegde procespartij die zou kunnen besluiten hoger beroep in te stellen. Volgens de Hoge Raad brengt de strekking van artikel 140 lid 3 Rv mee dat deze bepaling ook geldt indien in eerste aanleg van voeging of tussenkomst sprake is geweest (zie HR 24 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:791). Deze uitleg strookt met de toepasselijkverklaring (in art. 140 lid 4 Rv) van dit voorschrift in het geval dat op de voet van artikel 118 Rv een derde als partij in het geding is opgeroepen. Omdat de niet-verschenen gedaagde(n) in een dergelijke situatie (veelal) geen weet zal hebben van de voeging of de tussenkomst, zet de Hoge Raad de rechter wel aan het werk: deze moet bij toewijzing van een dergelijke vordering bepalen dat de partij die aldus in het geding wordt toegelaten, de niet-verschenen gedaagde(n) van die toelating in kennis stelt. Verder hecht de Hoge Raad eraan dat in een dergelijke situatie een niet-ontvankelijkverklaring wegens termijnoverschrijding achterwege moet blijven indien voorafgaand aan het verstrijken van de appeltermijn (i) de bij verstek veroordeelde gedaagde niet in kennis is gesteld van de toelating van de derde en (ii) het vonnis hem niet in persoon betekend is en hij ook niet anders-

zins met dat vonnis bekend is geworden. Dan moet het hoger beroep wel worden ingesteld binnen een termijn van veertien dagen – of zoveel minder als overeenstemt met een kortere wettelijke beroepstermijn – nadat de bij verstek veroordeelde met dat vonnis bekend is geworden.³⁹

Wat nu als door misleidende bewoordingen in een vonnis verzet is ingesteld terwijl dit eigenlijk op de voet van artikel 140 lid 3 Rv hoger beroep had moeten zijn? Dat was aan de orde in de zaak die leidde tot HR 8 februari 2019 (ECLI:NL:HR:2019:207). Twee voormalige echtelieden waren gedagvaard tot betaling van een openstaande hoofdsom uit hoofde van een kredietovereenkomst. Vóór de aangezegde zittingsdatum stuurde de man een brief naar de kantonrechter, waarin hij onder meer heeft gesteld dat zijn ex-vrouw niet van deze lening wist. Hij had haar handtekening onder de kredietovereenkomst vervalst. De kantonrechter vermeldt in een tussenvonnis dat de man in persoon is verschenen, maar wijst vervolgens een toewijzend eindvonnis tegen de man en de vrouw waarin staat vermeld dat ‘tegen de gedaagde partij’ verstek is verleend. De vrouw stelt daartegen met succes verzet in. Het hof vernietigt echter en oordeelt dat de vrouw in haar verzet niet-ontvankelijk had moeten worden verklaard en bekrachtigt het veroordelend vonnis. Omdat de man door middel van zijn brief was verschenen was er sprake van een vonnis op tegenspraak en had de vrouw – gelet op het bepaalde in artikel 140 lid 3 Rv – in hoger beroep moeten komen. Dat is natuurlijk wel erg zuur voor de vrouw. De Hoge Raad komt haar dan ook te hulp. Het hof had het volgens hem bij het juiste eind door ervan uit te gaan dat het vonnis moet worden aangemerkt als vonnis op tegenspraak en dat daarom artikel 140 lid 3 Rv van toepassing was. Nu de vrouw dit echter niet uit dat vonnis heeft kunnen afleiden, noch op enige andere wijze heeft kunnen vaststellen dat de man in de procedure voor de

kantonrechter was verschenen, leidt de beslissing van het hof ertoe dat voor de vrouw het recht op toegang tot de rechter in de kern wordt aangetaast. Als gevolg van die beslissing is zij immers veroordeeld tot betaling van een geldschuld zonder dat zij – na aanvankelijk niet in de procedure te zijn verschenen – gelegenheid heeft gehad haar standpunt met betrekking tot die geldschuld voor te leggen aan de rechter in verzet, dan wel de rechter in hoger beroep. Dat resultaat voldoet volgens de Hoge Raad niet aan de eisen van een eerlijk proces als bedoeld in artikel 6 EVRM, zodat vernietiging en verwijzing volgen. De Hoge Raad verwijst daarbij naar zijn eerdere arrest van 18 november 2016 (ECLI:NL:HR:2016:2642; zie ook de Kroniek van 2016). In die zaak deed zich een vergelijkbare situatie voor en had het hof – volgens de Hoge Raad – de verzetdagvaarding als memorie in hoger beroep moeten beschouwen.

Deelgeschilprocedure en hoger beroep

Tegen een door de rechter genomen beslissing in het kader van een deelgeschilprocedure staat – blijkens artikel 1019bb Rv – geen hogere voorziening open. Artikel 1019cc lid 3 Rv opent wel de mogelijkheid om in de bodemprocedure die op het deelgeschil volgt hoger beroep in te stellen van een beschikking in de deelgeschilprocedure. Dit voor zover de beschikking bindende eindbeslissingen bevat over geschilpunten die de materiële rechtsverhouding van partijen betreffen. In de zaak die leidde tot HR 20 september 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1407) had het hof de in de deelgeschilbeschikking uitgesproken kostenveroordeling vernietigd en een nieuwe kostenveroordeling uitgesproken. Nu het hier niet ging om een bindende eindbeslissing had het hof dit volgens de Hoge Raad niet mogen doen en was dit ook helemaal niet nodig: een veroordeling in een deelgeschilbeschikking verliest haar werking als in de procedure ten principale in het dictum een andere

beslissing wordt gegeven over de desbetreffende vordering.

Deelvonnis / gedeeltelijk eindvonnis

Als bij een tussentijds appel is gegriefd tegen tot dan toe gewezen tussenvonnissen, kan niet meer bij een latere gelegenheid worden opgekomen tegen tussenvonnissen waartegen eerder al grieven waren gericht. Duidelijk was al dat deze zogenoemde ‘één keer schieten-regel’ geldt bij een tussentijds appel bij meerdere tussenvonnissen.⁴⁰ In zijn arrest van 25 januari 2019 (ECLI:NL:HR:2019:96)⁴¹ stelt de Hoge Raad buiten twijfel dat deze regel ook geldt bij een deelvonnis/gedeeltelijk eindvonnis. Als appelland in het hoger beroep tegen het eindvonnisgedeelte ook grieven richt tegen het tussenvonnisdgeelte zal deze meteen al zijn bezwaren daartegen moeten formuleren. Oppassen dus.

Devolutieve werking

Anders dan soms wordt aangenomen, geldt de positieve zijde van de devolutieve werking niet alleen ten gunste van de geïntimeerde, maar ook voor de in eerste aanleg aangevoerde stellingen van de appelland.⁴² Onbehandeld gebleven stellingen van de appelland die de eerste rechter terecht onbehandeld kon laten om tot het bereikte oordeel te komen, moeten opnieuw worden beoordeeld in hoger beroep vanwege de positieve zijde van devolutieve werking.⁴³ In de zaak die leidde tot HR 22 maart 2019 (ECLI:NL:HR:2019:398) had de rechter in eerste aanleg de vorderingen van eiser uitgelegd als één vordering met twee verschillende grondslagen: een contractuele boete of het tweede deel van een overnamesom. In appel kwam het hof tot de slotsom dat de op de contractuele boete gestoelde toewijzing van de vordering moest worden vernietigd, maar ging hij in de fout door vervolgens niet te onderzoeken of de vordering wel toewijsbaar is voor zover zij berust op de verschuldigdheid van het tweede

deel van de overnamesom. Zie in dit verband ook D.L. Barbiers in *TvPP* 2019/1. Hij merkt terecht op dat het zeker in complexe en omvangrijke procedures voor de rechter een bewerkelijke taak kan zijn om relevante gronden of verweren in de stukken uit de eerste aanleg terug te vinden. Dat onder meer is voor Barbiers reden voor een heroverweging van deze zogenoemde revisieplicht.

Grieven

Als grieven worden aangemerkt alle gronden die de appelland aanvoert om de bestreden uitspraak te doen vernietigen.⁴⁴ De daartoe aangevoerde gronden behoeven door de appelland niet uitdrukkelijk te worden aangeduid als – al dan niet genummerde – grief.⁴⁵ Die gronden moeten wel behoorlijk naar voren zijn gebracht in het geding, zodat zij voldoende kenbaar zijn voor de rechter en voor de wederpartij. HR 5 april 2019 (ECLI:NL:HR:2019:505) onderstreept dat het risicovol kan zijn om zich in een processtuk uit te laten over de mogelijke reikwijdte van een grief van de wederpartij. In eerste aanleg had de kantonrechter hier geoordeeld dat de verhuurder een woning wegens dringend eigen gebruik kon opeisen. In appel richtte de huurder een grief tegen het passeren van het bewijsaanbod om door het horen van een makelaar te bewijzen dat de verhuurder voornemens is de woning te verkopen. Wordt met deze grief nu ook het oordeel van de kantonrechter bestreden dat de verhuurder de woning dringend nodig heeft voor eigen gebruik? Ja. Volgens de Hoge Raad laat die grief geen andere uitleg toe waarbij hij eraan hecht dat de verhuurder in zijn memorie van antwoord deze grief kennelijk ook zo heeft opgevat. Ook in HR 19 april 2019 (ECLI:NL:HR:2019:640) hecht de Hoge Raad aan de reactie van de wederpartij. In die zaak had appelland een grief niet gehandhaafd. De wederpartij had onderkend dat aan de stellingen die appelland in het kader van de niet-gehandhaafde grief had

aangevoerd ook betekenis toekomt voor de beoordeling van de overige grieven en was hier vervolgens op ingegaan. De Hoge Raad casseert omdat het hof niet had laten zien ook die stellingen bij de behandeling van de overige grieven te hebben betrokken.

Schorsende werking appel ook bij beroep op doorbrekingsgrond?

Een wettelijk rechtsmiddelenverbod kan worden doorbroken op één van de in de rechtspraak ontwikkelde doorbrekingsgronden, te weten dat de rechter (i) buiten het toepassingsgebied van de desbetreffende regeling is getreden, (ii) deze regeling ten onrechte buiten toepassing heeft gelaten, dan wel (iii) bij de behandeling van de zaak een zodanig fundamenteel rechtsbeginsel heeft veronachtzaamd dat van een eerlijke en onpartijdige behandeling van de zaak niet kan worden gesproken. In de zaak die leidde tot Hof Arnhem-Leeuwarden 15 januari 2019 (ECLI:NL:GHARL:2019:1424) was met een beroep op een doorbrekingsgrond hoger beroep ingesteld tegen een niet-appellabele toewijzende beschikking op een verzoek om een voorlopig getuigenverhoor. De beschikking was (natuurlijk) niet uitvoerbaar bij voorraad verklaard. Heeft het ingestelde hoger beroep tegen deze niet-appellabele beschikking wel of niet schorsende werking? Het hof meent van wel. Dat ziet G.C.C. Lewin in zijn annotatie in *JBP* 2019/36 duidelijk anders. Doordat de wetgever voor bepaalde gevallen hoger beroep uitsluit, is daarmee volgens hem ook impliciet de schorsende werking van het hoger beroep voor die gevallen uitgesloten. De redenen waarom de wetgever het hoger beroep uitsluit, zullen doorgaans ook goede redenen zijn voor uitsluiting van de bijbehorende schorsende werking. De rechter die een dergelijke beschikking geeft, mag er volgens Lewin dan ook van uitgaan dat zijn beschikking niet appellabel is en dat het dus niet nodig is om deze

uitvoerbaar bij voorraad te verklaren. Steekhoudende argumenten die overigens ook gelden voor het – tamelijk arbitraire – advies uit de Beslagsyllabus om in een beslagrekest voor conservatoir beslag te vragen om de verloffbeschikking uitvoerbaar bij voorraad te verklaren.⁴⁶

Tweeconclusieregel

De in hoger beroep geldende tweeconclusieregel brengt mee dat alle stellingen in (één van) de twee memories moeten worden aangevoerd en dat de hogerberoepsrechter in beginsel niet behoort te letten op later aangevoerde nieuwe standpunten.⁴⁷ Op die regel heeft de Hoge Raad slechts drie uitzonderingen aanvaard, namelijk (i) als aanpassing aan feiten/omstandigheden, voorgevallen ná memorie van grieven of memorie van antwoord, nodig is of (ii) als de aard van het geschil het later aanvoeren van stellingen rechtvaardigt of (iii) als de wederpartij hiermee instemt.⁴⁸ In een procedure na verwijzing door de Hoge Raad aanvaardt het Hof Arnhem-Leeuwarden (1 oktober 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:7945) nóg een uitzondering. Na de verzetdagvaarding, die kwalificeert als een memorie van antwoord,⁴⁹ staat het hof opposant/geïntimeerde toe nog een memorie te nemen. Het hof acht hiervoor doorslaggevend dat gedurende de verzettermijn de advocaat van opposant/geïntimeerde meermalen tevergeefs had getracht om bij de advocaat van de wederpartij de processtukken van de procedure voor verwijzing en na verwijzing te bemachtigen. Dit gebrek aan redelijkerwijs te vergen processuele medewerking rechtvaardigt volgens het hof – in het licht van het beginsel van hoor en wederhoor en artikel 6 EVRM – een uitzondering op de tweeconclusieregel.

INCIDENTEN

Concentratie van incidenten

De wet schrijft voor dat incidentele vorderingen zo veel mogelijk tegelijk worden ingesteld (art. 208 lid 3

Rv). Als er geen goede reden is om incidenten na elkaar in te stellen, dan zullen in ieder geval de kosten als nodeloos gemaakt worden beschouwd.⁵⁰ Het (ruim) na elkaar instellen van incidenten zou ook een sanctie wegens misbruik van procesrecht kunnen rechtvaardigen.⁵¹ In Rechtbank Den Haag (12 juni 2019, ECLI:NL:RBDHA:2019:6005) had de gedaagde partij bijna tweeënhalf jaar nadat de dagvaarding was uitgebracht nog steeds geen antwoord in de hoofdzaak ingediend, maar wierp gedaagde een vrijwarings- en een aanhoudingsincident op en deed ook nog een voorwaardelijk pleidooiverzoek voor in het geval de incidentele vorderingen niet zouden worden toegewezen. Het één en ander is aanleiding voor een opvallend vonnis: gebruikmakend van haar bevoegdheid maatregelen te treffen tegen onredelijke vertraging van de procedure (art. 20 Rv) bepaalt de rechtbank dat het gedaagde niet wordt toegestaan vóór de conclusie van antwoord bij afzonderlijke conclusie nog nieuwe incidenten op te werpen. Volgens de rechtbank vergen de opgelopen vertraging en de hiervoor genoemde concentratieregeling dat eventuele nieuwe incidenten gecombineerd met de conclusie van antwoord worden ingediend.

Ontslag en verval van instantie

Artikel 27 Fw geeft een regeling voor het geval dat ten tijde van de faillietverklaring een door de gefailleerde ingestelde rechtsvordering aanhangig is. Artikel 28 Fw voorziet in de spiegelbeeldige situatie waarin op het moment van faillietverklaring een procedure aanhangig is tegen de gefailleerde. HR 6 december 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1917) leert dat als de curator in een dergelijke situatie het geding niet overneemt – anders dan bij artikel 27 Fw – geen ontslag van instantie tegen de curator mogelijk is.

Vrijwaring

Gelijktijdige afdoening van de vrijwaringszaak en de hoofdzaak is uit-

gangspunt (art. 215 Rv). Als dat niet mogelijk is, zal eerst de hoofdzaak moeten worden afgedaan.⁵² Indien daartoe aanleiding bestaat, kan de rechter ook ervoor kiezen om eerst in de vrijwaringsprocedure te beslissen alvorens in de hoofdzaak einduitspraak te doen. Dat mag echter niet als de uitkomst van de vrijwaringszaak afhangt (of redelijkerwijs kan afhangen) van de beslissing of het debat in de hoofdzaak.⁵³ Uit HR 4 oktober 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1529) blijkt – nog eens – dat de beantwoording van deze vraag sterk afhankelijk is van een kwalificatie van de omstandigheden van het geval. Zo meende het hof hier dat de vrijwaringszaak van een onderaannemer tegen haar verzekeraar eerst kon worden afgedaan nu daarin al was beslist over alle dekkingsvragen. De Hoge Raad gaat daarin niet mee. Volgens hem volgt uit het arrest van het hof dat de aansprakelijkheid van de onderaannemer jegens de hoofdaannemer in de hoofdzaak slechts gedeeltelijk gedekt wordt door de verzekering. De omvang van de verzekeringsuitkering is dan ook afhankelijk van het antwoord op de vraag in hoeverre een in de hoofdzaak toe te wijzen schadevergoeding is toe te rekenen aan een aansprakelijkheidsgrond die door de verzekering is gedekt. En dan moet de hoofdzaak toch echt worden afgewacht.

Zekerheidstelling na aanwending rechtsmiddel

Als een rechtsmiddel wordt ingesteld tegen een vonnis dat uitvoerbaar bij voorraad is verklaard, kan de veroordeelde op de voet van artikel 235 Rv een incidentele vordering instellen die ertoe strekt dat alsnog aan de uitvoerbaar bij voorraadverklaring de voorwaarde van zekerheid wordt verbonden. In een dergelijk incident is geen feitelijk novum vereist wanneer in een vorige instantie uitsluitend (naar aanleiding van een daartegen gericht verweer) een gemotiveerde beslissing is gegeven over de gevorderde uitvoerbaar bij

voorraadverklaring (zie HR 18 oktober 2019, ECLI:NL:HR:2019:1607). De beoordeling van een vordering tot zekerheidstelling op de voet van artikel 235 Rv vergt immers een enigszins andere belangenafweging dan de beoordeling of een vonnis al dan niet (alsnog) uitvoerbaar bij voorraad moet worden verklaard.⁵⁴

Zekerheidstelling proceskosten

Artikel 224 lid 1 Rv bepaalt dat een partij zonder woonplaats of gewone verblijfplaats in Nederland die bij een Nederlandse rechter een vordering instelt (of zich voegt of tussenkomt), verplicht is op vordering van de wederpartij zekerheid te stellen voor de proceskosten tot betaling waarvan zij veroordeeld zou kunnen worden. De strekking van dit cautie-incident is te voorkomen dat een gedaagde wordt geconfronteerd met een oninbare proceskostenveroordeling in verband

met het ontbreken van de mogelijkheid tot tenuitvoerlegging daarvan in het land waar de eiser zijn woonplaats heeft (zie in dat verband ook de uitzonderingen in lid 2).⁵⁵ Medegelet op deze strekking gaat de Hoge Raad ervan uit dat artikel 224 Rv van overeenkomstige toepassing is op andere op geschilbeslechting gerichte procedures dan de dagvaardings- of vorderingsprocedure (HR 11 oktober 2019, ECLI:NL:HR:2019:1580).⁵⁶

SPOEDWET KEI⁵⁷

Naarmate de KEI-pilots bij de rechtbanken Gelderland en Midden-Nederland vorderden, groeide bij steeds meer rechters en advocaten het inzicht dat men beter 'ten halve kan keren' dan 'ten hele kan dwalen'. Het wekt dan ook geen verbazing dat met de Spoedwet KEI de pilots voor nieuwe zaken per 1 oktober 2019 zijn stopgezet. Kennelijk vanuit

de gedachte om er zo snel mogelijk mee te stoppen, is ook voorzien in de mogelijkheid dat na 1 oktober 2019 in nog lopende zaken – met toestemming van partijen – de wissel wordt omgezet naar het recht dat per 1 oktober 2019 overal geldt of dat men er enkel voor kiest niet meer digitaal te procederen.⁵⁸

Ondertussen ontwikkelt de rechtspraak een nieuw (eenvoudiger) digitaal systeem.⁵⁹ Daarvoor worden het webportaal ‘Mijn Rechtspraak’ en de systeemkoppeling ‘Aansluitpunt Rechtspraak’ aangepast: van een alles-in-één-systeem naar een ‘digitale brievenbus’ met dossierfunctie. Via deze digitale brievenbus kunnen alle partijen zaken indienen, processtukken digitaal uitwisselen en digitaal corresponderen met de Rechtspraak. Een beetje zoals het nu bij de Hoge Raad gaat en waar het wel goed loopt.⁶⁰ Verder wordt het realiseren van de digitale toegankelijkheid losgekoppeld van het invoeren van de grote inhoudelijke vernieuwingen in het burgerlijk procesrecht die de KEI-wetgeving meebrengt. Een goed plan nu dit één van de belangrijkste oorzaken lijkt te zijn geweest van het mislukken van het KEI-project. Voor de Hoge Raad blijft de voor vorderingsprocedures ingevoerde KEI-wetgeving uit 2016, inclusief verplicht digitaal procederen, gewoon van kracht. In zoverre blijven er twee Wetboeken van Burgerlijke Rechtsvordering gelden: één voor vorderingsprocedures bij de Hoge Raad en één voor alle andere gerechten en procedures. Wel gaat de minister met de Hoge Raad, de Raad voor de rechtspraak en andere stakeholders, waaronder de NOvA en de KBvG, onderzoeken hoe op termijn weer te kunnen komen tot één Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.⁶¹ Ondanks het debacle van de pilots worden toch grote voordelen gezien in de invoering van enkele (belangrijke) inhoudelijke procesrechtelijke vernieuwingen uit de KEI-wetgeving.⁶² Het gaat om wijzigingen uit de KEI-wetgeving die losstaan van de

digitalisering en die de versterkte regiefunctie van de rechter en de uitgebreidere mogelijkheden op de mondelinge behandeling betreffen. De Spoedwet regelt dat de inhoud daarvan per 1 oktober 2019 is opgenomen in de aangepaste artikelen 87-90 Rv.⁶³ Deze bepalingen uit de Spoedwet gelden vanzelfsprekend alléén in zaken waarin de dagvaarding op of na 1 oktober 2019 is betekend of het verzoekschrift op of na die datum is ingediend.⁶⁴ Zie voor de eerdere – per 1 september 2017 – landelijk geldende wijzigingen uit de KEI-wetgeving de Kroniek van 2017-2018.⁶⁵ Daarin gingen wij er vanuit dat het doen van een mondelinge einduitspraak in bodemprocedures in hoger beroep niet mogelijk is. Dit ondanks dat per 1 september 2017 niet artikel 357 lid 2 Rv met deze strekking in werking is getreden. In aanvulling daarop wijzen wij inmiddels graag op de memorie van toelichting bij de Spoedwet. Daarin staat vermeld dat eerder is vergeten artikel 357 lid 2 Rv in werking te laten treden.⁶⁶ De minister zal deze omissie pas in een nader wetsvoorstel rechtzetten nu hij de Spoedwet tot het strikt noodzakelijke wil beperken. Wel merkt de minister op dat het doen van mondelinge uitspraak in hoger beroep inderdaad niet voor de hand ligt in andere zaken dan die zijn genoemd in het tweede lid van artikel 357 Rv (een tussenarrest of een eindarrest in kort geding). Zie over het doen van mondelinge einduitspraak ook het artikel ‘De mondelinge einduitspraak – dat smaakt naar méér’ in *TCR* 2019/1 van Kim van der Kraats. Deze rechter/teamvoorzitter constateert dat er grote verschillen bestaan tussen de gerechten en rechters in de mate waarin mondelinge einduitspraken worden gedaan en/of worden gepubliceerd, in het type zaken waarin van een mondelinge einduitspraak gebruik wordt gemaakt (zowel qua onderwerp als qua complexiteit), en in de wijze waarop die is vormgegeven en wat erin is opgenomen. Volgens haar reden om in ieder geval

alle mondelinge einduitspraken te publiceren.

De Spoedwet strekt ook tot het verruimen van de mogelijkheden op en rond de (vernieuwde) mondelinge behandeling. Zo kunnen in zaken die op of na 1 oktober 2019 zijn gestart tijdens de mondelinge behandeling formeel getuigen en deskundigen worden gehoord (zie art. 87 lid 3 Rv Spoedwet). Met de eed of de belofte dus en niet het informeel horen zoals bij de comparitie ‘oude stijl’ vaak gebeurt. Deze (nieuwe) mogelijkheid is bedoeld voor procedures die betrekkelijk eenvoudig zijn wat de feitelijke grondslag betreft.⁶⁷ Verder ligt het voor de hand dat meestal geen getuigen of deskundigen bij de mondelinge behandeling worden gehoord zonder dat aan de rechter en partijen duidelijk is over welk bewijsthema (*probandum*) zij worden gehoord.⁶⁸ Duidelijkheid daarover zou de rechter onder meer kunnen geven in een inhoudelijke zittingsagenda. Het nieuwe artikel 87 lid 4 Rv Spoedwet voorziet immers in de mogelijkheid om ‘voor zover mogelijk’ het doel van de mondelinge behandeling aan partijen mee te delen. Een inhoudelijke zittingsagenda is natuurlijk het middel bij uitstek om invulling te geven aan de door de wetgever met de Spoedwet gewenste – verdergaande – regierol van de rechter.⁶⁹ Nu maar hopen dat rechters dit ook daadwerkelijk gaan doen. De veelgehoorde tegenwerping van rechters dat het van tevoren bedenken welke onderwerpen moeten worden besproken problematisch is omdat de rechter de zaak dan twee keer moet bekijken, staat hoe dan ook haaks op de wederzijdse afstemming die de wetgever in het kader van de versterkte regierol van de rechter uitdrukkelijk heeft beoogd.⁷⁰ In ieder geval zou de praktijk er enorm mee geholpen zijn als in de beslissing ter zake van de mondelinge behandeling wordt vermeld of er tijdens de zitting al of niet gebruik mag worden gemaakt van over te leggen spreekantekeningen, zoals in KEI-zaken bij de pilotrechtbanken het geval is/was.⁷¹

Het klassieke pleiten komt nog meer op de achtergrond met de afschaffing van het pleidooi als afzonderlijke proceshandeling in zaken die op of na 1 oktober 2019 zijn gestart.⁷² Het accent komt steeds meer te liggen op het goed omgaan met vragen van de rechter(s) en mogelijke nieuwe informatie van de zijde van de wederpartij. Als er na antwoord geen mondelinge behandeling heeft plaatsgevonden, kunnen partijen wel aanspraak maken op een gelegenheid om alsnog hun standpunt mondeling uiteen te zetten (zie art. 87 lid 8 Rv).⁷³ In verband met de wetswijzigingen van 1 oktober 2019 zijn de procesreglementen bij de rechtbanken en hoven aangepast. Als gevolg daarvan is er nu steeds een oude versie, die geldt als de dagvaarding voor 1 oktober 2019 is betekend én een nieuwe versie die geldt als de dagvaarding op of na 1 oktober 2019 is betekend. Bij de hoven is dit ook het geval in verzoekschriftprocedures, zij het dat (natuurlijk) dan het moment van indiening van het verzoekschrift bepalend is. In nieuwe zaken wordt de spreektijd per partij fors minder. Zo gaat de spreektijd bij drie van de vier hoven terug naar tien minuten.⁷⁴ Wel opent het nieuwe procesreglement van de hoven in artikel 4.11 de mogelijkheid om gemotiveerd een langere spreektijd te vragen. Het Hof Amsterdam gaat het nieuwe regime ook toepassen in zaken van vóór 1 oktober 2019 waarin pleidooien en (gewone) comparities plaatsvinden ná 1 januari 2020.⁷⁵ Veel advocaten zullen blij zijn dat ze in zaken die op of na 1 oktober 2019 zijn gestart niet meer kunnen worden geconfronteerd met een proces-verbaal van de zitting waarin slechts een algemene beschrijving is opgenomen. Tot de verleden tijd behoort de enkele vermelding dat de verschenen partijen hun standpunten hebben toegelicht. Voortaan moet het proces-verbaal een zakelijke samenvatting bevatten van het verhandelde ter zitting (art. 90 lid 3 Rv). Zie in dat kader ook HR 22 maart

2019 (ECLI:NL:HR:2019:413) waarin de Hoge Raad nog eens onderstreept dat het verstrekken van een afschrift van een proces-verbaal niet afhankelijk mag worden gesteld van het al dan niet zijn ingesteld van een rechtsmiddel.

Met de KEI-worsteling van rechters en advocaten achter de rug, is het de vraag of de praktijk ook nog eens met verschillende experimentele procedurevormen moet worden opgezadeld.⁷⁶ Daarin voorziet het wetsvoorstel Experimentenwet rechtspleging.⁷⁷ Een aantal Tweede Kamerleden vraagt zich (terecht) af of dat verplichte karakter wenselijk en ook wel (echt) nodig is.⁷⁸

KORT GEDING

Bij toewijzing van een geldvordering in kort geding is terughoudendheid op zijn plaats en moet nog duidelijker dan in andere zaken een spoedeisend belang aannemelijk worden gemaakt.⁷⁹ Anders dan de kortgeding-rechter in eerste aanleg gaat het Amsterdamse Hof (10 september 2019, ECLI:NL:GHAMS:2019:3346) ervan uit dat de uitkomst van een eveneens aanhangige bodemprocedure niet hoeft te worden afgewacht als de aan de vordering ten grondslag gelegde verduistering door de verwerende partij niet is betwist en evenmin is betwist dat in ieder geval het bedrag van het gevorderde voorschot verschuldigd is.

Een kort geding is natuurlijk aantrekkelijk door de snelheid en eenvoud van de procedure. Kennelijk vanuit die gedachte is de Rechtbank Amsterdam in juni 2019 gestart met een tussenvorm tussen het kort geding en de traditionele bodemprocedure.⁸⁰ Deze verkorte bodemprocedure is bedoeld voor bodemzaken die geen uitgebreide getuigenverhoren of deskundigenonderzoek vereisen. Ze worden ongeveer hetzelfde behandeld als een kort geding. Spoedeisendheid is niet vereist en – anders dan bij een kort geding – kunnen in dit zogenoemde ‘bodemkortgeding’ wel constitutieve en declaratoire beslissingen worden

gegeven. Deze verkorte bodemprocedure wordt gevolgd op basis van vrijwilligheid. Verder moet de rechtbank de zaak voor deze procedure geschikt vinden.⁸¹

KOSTEN

Griffierecht

Op 29 juli 2019 is een wetsvoorstel ter consultatie voorgelegd dat strekt tot wijziging van de Wet griffierechten burgerlijke zaken.⁸² Beoogd wordt de huidige griffierechtcategorie van vorderingen van 500 tot 12.500 euro op te splitsen in vier categorieën, zodat de hoogte van het griffierecht meer in evenwicht komt met de hoogte van de vordering. In het wetsvoorstel gaan rechtspersonen minder griffierecht betalen voor het aanhangig maken van een geldvordering van 500 tot 5.000 euro. Burgers gaan een minder hoog griffierecht betalen voor het aanhangig maken van geldvorderingen van 500 tot 1.500 euro. De grootste verandering vindt plaats bij vorderingen van zowel rechtspersonen als burgers van 5.000 euro of meer: de griffierechten voor deze vorderingen worden met 35 procent verhoogd. De consultatie is op 30 september 2019 gesloten. Het wachten is nu op de indiening in de Tweede Kamer.

Proceskostenveroordeling wegens nodeloos of lichtvaardig procederen

In procedures tussen ex-echtgenoten is gebruikelijk dat wordt bepaald dat elk van de partijen de eigen kosten draagt. Daarvan wordt nog weleens afgeweken in geval van nodeloos of lichtvaardig procederen. In de echtscheidingszaak die leidde tot Hof 's-Hertogenbosch 25 april 2019 (ECLI:NL:GHSHE:2019:1528) had de man slechts met summier grieven appel ingesteld tegen de bestreden beslissing en vervolgens, na indiening van het verweerschrift door de vrouw, het beroep weer ingetrokken. De vrouw maakte vervolgens aanspraak op een veroordeling van de man in de proceskosten en stelde

we stellen voor deze grondslag voor
een progressief griffietarief aan te
grijpen en nog meer
verschillende griffieschijven
in te voeren...

termijn worden circa 100 zaken in eerste aanleg per jaar verwacht en 25 zaken per jaar in hoger beroep.⁸⁴ In het eerste jaar gaat men uit van circa 20 zaken en pas in het tiende jaar van 125 zaken.⁸⁵ Die verwachting is niet uitgekomen. In 2019 waren er in totaal 4 NCC-zaken.

PARTIJPERIKELEN Massaclaims

In de zaak die leidde tot Rechtbank Amsterdam 15 mei 2019 (ECLI:NL:RBAMS:2019:3574) hadden meerdere claimvehikels vorderingen verzameld via een cessiemodel. De rechtbank oordeelt dat voor zich spreekt dat ook claimvehikels moeten voldoen aan hun stelplicht ten aanzien van de aan hen gecedeerde vorderingen. In het geval de claimvehikels volstaan met de enkele stelling dat de vorderingen aan hen zijn gecedeerd, kunnen de wederpartijen volstaan met een blote betwisting. De rechtbank acht dit niet dienstig aan een zinvol partijdebat. De claimvehikels moeten daarom volgens de rechtbank de cessies voldoende (met stukken) onderbouwen.

Met de inwerkingtreding van de Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA) per 1 januari 2020 is beoogd het voor gedupeerden makkelijker te maken om in een collectieve actie schade te verhalen.⁸⁶ Meest in het oog springend is de aanpassing van artikel 3:305a BW die het mogelijk maakt schadevergoeding collectief te vorderen, in plaats van 'slechts' een verklaring voor recht. Eveneens zijn de ontvankelijkheidseisen van belangenorganisaties aangescherpt en wordt voorkomen dat meerdere belangenorganisaties (gelijktijdig) collectieve vorderingen

instellen over dezelfde schadeveroorzakende gebeurtenis, onder meer door de rechter zulke vorderingen gezamenlijk te laten behandelen en hem de mogelijkheid te geven een 'exclusieve belangenbehartiger' te benoemen (zie de artt. 1018b Rv e.v.).

Verandering van hoedanigheid

Bij het Hof Amsterdam (5 maart 2019, ECLI:NL:GHAMS:2019:772) speelde de vraag of een vereniging tijdens een procedure ongeoorloofd van hoedanigheid was veranderd als gevolg van een eisenwijziging. In eerste aanleg trad de vereniging op als belangenbehartiger van haar leden ex artikel 3:305a BW, terwijl zij in hoger beroep een eis instelde voor zichzelf en daardoor materieel belanghebbende zou worden. Het hof oordeelt dat de eisenwijziging een ongeoorloofde, in strijd met de eisen van een goede procesorde zijnde, verandering (uitbreiding) van het materiële geding met zich brengt. Het hof neemt daartoe in aanmerking dat de schade die de vereniging zelf stelt te lijden van andere aard is dan de gestelde schade van haar leden. Bovendien kan de vereniging voor haar leden geen schadevergoedingsvordering instellen (zie art. 3:305a lid 3 BW) en doet zij dat in hoger beroep voor zichzelf wel.⁸⁷

PLEIDOOI

Een beslissing op een verzoek om spreektijdverlenging moet voorafgaand aan het pleidooi worden genomen en kenbaar worden gemaakt aan partijen. Hoewel de verplichting om tijdig te beslissen op zo'n verzoek bij de rechter ligt aan wie dat verzoek is gedaan, neemt dat volgens de Hoge Raad (6 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1908) niet weg dat een advocaat er alert op moet zijn dat niet alleen op het pleidooiverzoek, maar ook over de spreektijdverlenging bij een pleidooiverzoek wordt beslist.

daartoe dat de man haar kosten nodeloos heeft veroorzaakt. Daar voelt het hof niets voor. Het hof acht van belang dat de nieuwe advocaat van de man ten tijde van het indienen van het appelschrift de processtukken van de eerste aanleg niet compleet had, zodat hij niet in staat was in het beroepschrift een (behoorlijke) toelichting te geven op de grieven. Daarbij acht het hof aannemelijk dat de nieuwe advocaat van de man de gehele inhoud van het procesdossier van de eerste aanleg diende te bestuderen alvorens hij de inschatting kon maken dat het doorzetten van het hoger beroep niet opportuun was.

NETHERLANDS COMMERCIAL COURT

Sinds 1 januari 2019 kan binnen de Rechtbank en het Hof Amsterdam in het Engels worden geprocedeerd. Voor toegang tot deze procedure bij de NCC District Court en het NCC Court of Appeal is wel overeenstemming tussen partijen vereist. Verder moet het gaan om een niet-kantonzaak met internationale aspecten. Het is wel prijzig vanwege kosten-dekkende griffierechten, variërend van 7.500 euro voor een kort geding tot 20.000 euro in hoger beroep.⁸³ Op

UITSpraak

Aanvulling / verbetering

In het geval de rechter (in strijd met art. 23 Rv) verzuimt te beslissen over een deel van het gevorderde, kan dit gemakkelijk worden hersteld door middel van een verzoek tot aanvulling als bedoeld in artikel 32 Rv. In zijn arrest van 10 mei 2019 (ECLI:NL:HR:2019:699) formuleert de Hoge Raad een nieuwe restrictie met betrekking tot de partijen die een dergelijk verzoek tot aanvulling kunnen doen. De Hoge Raad oordeelt namelijk dat een verzoek tot aanvulling niet kan worden gedaan door de wederpartij van de partij die de vordering heeft ingesteld of het verzoek heeft gedaan waarop de rechter deels niet heeft beslist. Annotator G.C.C. Lewin merkt in *JBPr* 2019/34 op dat het oordeel van de Hoge Raad min of meer in strijd is met de wettekst van artikel 32 lid 1 Rv, dat zonder restricties spreekt van een verzoek van 'een partij' en van verzuim te beslissen over 'een onderdeel' van het gevorderde.

Een uitspraak kan niet alleen aangevuld, maar ook verbeterd worden. De rechter moet op verzoek van een partij of ambtshalve een kennelijke rekenfout, schrijffout of andere kennelijke fout die zich voor eenvoudig herstel leent in een uitspraak verbeteren (zie art. 31 lid 1 Rv). In 2019 heeft de Hoge Raad twee noemenswaardige arresten gewezen over het beoordelingskader bij verbetering van uitspraken. In de eerste zaak, die leidde tot HR 19 april 2019 (ECLI:NL:HR:2019:580), ging het om de vraag of een door het hof aangebrachte verbetering in het dictum als herstel van een kennelijke fout kon worden aangemerkt. De Hoge Raad bepaalt dat van een kennelijke fout die zich voor eenvoudig herstel leent in de zin van artikel 31 Rv sprake is als voor partijen en derden kenbaar is waarin de fout is gelegen. Nu de verbetering door het hof van het dictum niet verenigbaar was met de daaraan ten grondslag gelegde motivering, was voor partijen en derden niet kenbaar

of de fout was gelegen in het dictum of de tegenstrijdige overweging. Op voorhand kan niet worden gezegd dat de tekst van het dictum voorrang heeft, omdat het dictum moet worden uitgelegd in het licht van de overwegingen waarop het berust. De Hoge Raad oordeelt dat het hof buiten het toepassingsgebied van artikel 31 Rv is getreden. In de tweede zaak oordeelt de Hoge Raad op 12 juli 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1279) onder verwijzing naar voornoemd arrest van 19 april 2019 dat bij een verbeteringsbeschikking van de Ondernemingskamer geen sprake was van een voor partijen en derden kenbare fout die zich eenvoudig voor herstel leent, nu niet duidelijk was bij wie de Ondernemingskamer in haar beschikking de verantwoordelijkheid legde voor het vastgestelde wanbeleid. Beide arresten laten zien dat in het geval debat mogelijk is over de 'fout', er geen sprake is van een kennelijke fout die zich eenvoudig voor herstel leent.

Motivering

In HR 19 juli 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1276) tikt de Hoge Raad het hof op de vingers, nu het hof niet voldoende gemotiveerd had waarom hij in het eindarrest afweek van de motivering uit het eerder door hem gewezen tussenarrest. Volgens de Hoge Raad is onder andere niet met elkaar te rijmen dat ter beantwoording van de in die zaak voorliggende kernvraag het hof in het tussenarrest specifiek vermeldde op welke punten de verweerder inlichtingen moest verstrekken, terwijl hij in het eindarrest niet de uiteindelijk door de verweerder gegeven inlichtingen (ter beantwoording van de kernvraag) besprak. Hier doet volgens de Hoge Raad niet aan af dat het hof niet gebonden was aan de overwegingen uit het tussenarrest, nu daarin geen bindende eindbeslissingen waren opgenomen. De eis van een behoorlijke motivering van rechterlijke beslissingen brengt met zich dat in het geval het hof in het eindarrest een andere richting wilde

inslaan dan in het tussenarrest, het hof had moeten toelichten waarom daarvoor is gekozen.

VERSTEK / VERZET

In Hof Amsterdam 21 mei 2019 (ECLI:NL:GHAMS:2019:1740) lag de vraag voor of een uitwisseling van berichten tussen partijen kwalificeert als een daad van bekendheid in de zin van artikel 143 lid 2 Rv. In deze zaak was de bij verstek veroordeelde door de wederpartij via WhatsApp op de hoogte gebracht van het verstekvonnis (door een kort bericht en een meegezonden pdf-scan). De veroordeelde heeft hierop ook geantwoord: 'Nou ik denk van niet. Ik ben in buitenland. Als ik kom, zien we wel', waarna de veroordeelde – volgend op het aanvullende bericht dat hij dan dwangsommen zou gaan verbeuren – afsloot met: 'Ga je gang. We zien wel. Okeeee.' Het hof kwalificeert dit als een daad van bekendheid. Immers, vereist hiervoor is dat de veroordeelde zelf een handeling heeft verricht waaruit ondubbelzinnig valt op te maken dat hij voldoende gegevens heeft over de inhoud van de veroordeeling zodat hij zich tijdig en adequaat kan verzetten.⁸⁸ Het ligt in de rede dat de veroordeelde het daarom beter bij de welbekende 'blauwe vinkjes' had kunnen laten.⁸⁹

WIJZIGING VAN EIS

In HR 21 juni 2019 (ECLI:NL:HR:2019:997) overweegt de Hoge Raad dat 'intrekking van een vordering' in beginsel is op te vatten als een vermindering van eis in de zin van artikel 129 Rv. Ook herhaalt hij dat in zaken met verplichte procesvertegenwoordiging een eisvermindering moet plaatsvinden bij conclusie of bij akte, welke akte ook daarin kan bestaan dat de procesvertegenwoordiger ter comparitie mondeling akte verzoekt van de eisvermindering.⁹⁰ In de aanloop naar dit arrest had de eiser ten overstaan van het hof – ter gelegenheid van pleidooi en zonder mondeling akte te verzoeken – zijn primaire vordering gewijzigd en

voor het overige zijn vorderingen ingetrokken. Ondanks dat het hof in zijn eindarrest deze eiswijziging niet toestond, meende het hof niet meer op de overige door eiser in zijn memorie van grieven opgenomen vorderingen te hoeven beslissen (nu deze immers ter zitting waren ingetrokken). De Hoge Raad tikt het hof op de vingers omdat niet aan de – hiervoor genoemde – vereisten van een eisvermindering was voldaan. Opvallender is dat de Hoge Raad, in aanvulling hierop, overweegt dat het hof heeft nagelaten te onderzoeken of eiser met de wijziging van zijn vorderingen de bestaande vorderingen onvoorwaardelijk heeft willen prijsgeven. Nu de door het hof bedoelde intrekking van de vorderingen een vorm van afstand van recht zou inhouden, geldt daarvoor de eis dat sprake moet zijn van een verklaring die op de aan afstand van recht verbonden rechtsgevolgen is gericht. Daarbij mag in het algemeen worden aangenomen dat een eisende partij die haar eis wijzigt, niet zal wensen dat in het geheel geen eis resteert in het geval de eiswijziging niet wordt toegelaten.

WRAKING

De regeling van de wraking van rechters van de artikelen 36-39 Rv is van toepassing op alle soorten van civiele procedures. HR 1 november 2019 (ECLI:NL:HR:2019:1691) bevestigt dat deze wrakingsregeling ook van toepassing is op een machtigingsprocedure op de voet van de Wet bijzondere opnemingen psychiatrische ziekenhuizen, de wet Bopz. Artikel 37 lid 5 Rv bepaalt dat aanstonds na een verzoek tot wraking de behandeling wordt geschorst. Aangenomen wordt dat deze schorsende werking het de gewraakte rechter niet verhindert om beslissingen te nemen of handelingen te verrichten die geen uitstel kunnen verdragen.⁹¹ De Hoge Raad dicteert dat van deze mogelijkheid alleen bij uiterste noodzaak gebruik mag worden gemaakt. Daarbij valt volgens hem te denken aan beslissingen ten aanzien van zeer spoedeisende, noodzakelijke voorzieningen. De rechter die geheel of gedeeltelijk de zaak beslist terwijl nog geen beslissing is genomen op een tegen hem gericht wrakingsverzoek zal in de uitspraak moeten motiveren waarom de beslissing geen uitstel duldt en de

beslissing op het wrakingsverzoek dus niet kan worden afgewacht. Als uitgangspunt geldt dat de rechter wordt vermoed onpartijdig te zijn.⁹² Dat is alleen anders in het geval van uitzonderlijke omstandigheden die zwaarwegende aanwijzingen opleveren voor het oordeel dat de rechter een vooringenomenheid koestert jegens een procespartij of dat die bestaande vrees objectief gerechtvaardigd is.⁹³ De volgende twee uitspraken illustreren wanneer die objectieve vrees (niet) is gerechtvaardigd.

In een procedure vorderde eiser dat Google zoekresultaten moest blokkeren bij een zoekopdracht op naam die verwijzen naar een vermelding op een 'zwarte lijst artsen' van een bepaalde website. De behandelend raadsheer bleek zelf voor te komen op de 'zwarte lijst rechters' van diezelfde website waarop namen staan vermeld van rechters die falende artsen de hand boven het hoofd zouden houden. Het Gerechtshof Den Haag (26 juli 2019, ECLI:GHD-HA:2019:1994) oordeelt dat de enkele omstandigheid dat een rechter voorkomt op een zwarte lijst onvoldoende is om een objectieve vrees voor partijdigheid aan te nemen. Zou dit anders zijn, dan zou een partij door het opstellen van een zwarte lijst invloed kunnen uitoefenen op de vraag welke individuele rechter behandelend rechter in een geding zal zijn. De wrakingskamer wijst het verzoek toch toe vanwege een aantal bijkomende bijzondere omstandigheden. De wrakingskamer van de Rechtbank Zeeland-West-Brabant (9 april 2019, ECLI:NL:RBZWB:2019:1799) vindt het niet door de beugel kunnen dat een rechter tijdens de zitting stellingen en onvoorwaardelijke standpunten kenbaar maakt en het debat hierover afkapt met de mededeling 'Dat mag u door het hof laten toetsen, mocht u het niet met mijn beslissing eens zijn' en 'Dan bent u drie jaar verder'.

Ik heb niet eens hoeven Googelen om te weten dat u op de zwarte lijst van querulante cliënten staat...

NOTEN

- 1 HR 15 april 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP5612 (zie ook de Kroniek van 2011).
- 2 Zie over dit arrest ook onder Hoger Beroep (sub Deelvonnissen).
- 3 Vgl. J. Heuving, *TvPP* 2012, nr. 1, p. 12.
- 4 HR 31 oktober 2014, ECLI:NL:HR:2014:3076 (zie ook de Kroniek van 2014). Zie voor een nadere uitwerking/verduidelijking HR 15 april 2016, ECLI:NL:HR:2016:662 (zie ook de Kroniek van 2016).
- 5 Zie HR 22 juni 2018, ECLI:NL:HR:2018:971 en ECLI:NL:HR:2018:976 (zie ook de Kroniek van 2017-2018).
- 6 Zie artikel 4.14 van het Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven en artikel 1.1.4.14 van het Procesreglement verzoekschriftprocedures handels- en insolventiezaken gerechtshoven.
- 7 HR 24 april 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3137 (zie ook de Kroniek van 2009).
- 8 Mede onder verwijzing naar *Kamerstukken II* 1970/71, 11 288, nr. 3, p. 6 en het feit dat art. 474c Rv lid 5 rekening houdt met de mogelijkheid dat geen aandeelhoudersregister bestaat.
- 9 Vgl. Beslagsyllabus (versie augustus 2019), p. 33.
- 10 Beslagsyllabus (versie augustus 2019), p. 10.
- 11 Zie Beslagsyllabus (versie augustus 2019), p. 31-32.
- 12 Eveneens kritisch hierover: A. Steneker in zijn noot in *JOR* 2019/137.
- 13 Algemene Verordening Gegevensbescherming ('AVG'); Verordening (EU) 2016/679.
- 14 Hoge Raad 25 maart 2011, ECLI:NL:HR:2011:BO9675. Bij een beslagrekest klemt dit des te meer, zie Gerechtshof Amsterdam 10 januari 2012, ECLI:NL:GHAMS:2012:BV0477 (zie ook de Kroniek van 2012), alsmede Beslagsyllabus augustus 2019, p. 8.
- 15 *Kamerstukken II* 2018/19, 35 225, nr. 2.
- 16 Deze mogelijkheid bestaat voor onroerende zaken al sinds 1 januari 2015 (*Kamerstukken II* 2013/14, 33 484), zie artikel 514 Rv en verder.
- 17 Zie artikel 14 van Verordening (EU) Nr. 655/2014.
- 18 In februari 2019 en, meest recent, in augustus 2019.
- 19 Beslagsyllabus, augustus 2019, p. 10.
- 20 Beslagsyllabus, augustus 2019, pp. 37-38.
- 21 De Hoge Raad overweegt immers in zijn arrest HR 10 juli 2015, ECLI:NL:HR:2015:1834 (*Alphens schietincident*) dat bewijsbeslag onder een derde eveneens mogelijk is (zie ook de Kroniek van 2015).
- 22 Beslagsyllabus, augustus 2019, p. 53. De termijnen waarnaar wordt verwezen, zijn die voor overbetekening van het beslagexploot en de dagvaarding zoals opgenomen in artt. 475i (jo. 720 Rv) respectievelijk 721 Rv.
- 23 HvJ EG 30 november 1976, ECLI:EU:C:1976:166.
- 24 Zie onder meer HR 17 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:1077 (zie ook de Kroniek van 2015).
- 25 Vgl. artikel 9 sub a Rv en artikel 26 Verordening Brussel I-bis.
- 26 Zie HR 15 januari 1993, ECLI:NL:HR:1993:ZC0827.
- 27 Zie r.o. 3.4 en 3.5 van het arrest voor een nadere uiteenzetting van de relevante bepalingen in de Wet Basisregistratie Personen.
- 28 'Onder 'repeatplayers' wordt in beginsel verstaan: met regelmaat (veelal, maar niet uitsluitend, landelijk), procederende professionele partijen'; aldus het door de Rechtspraak gepubliceerde en hierna aangehaalde Informatieformulier.
- 29 De periode bij de rechtbanken Amsterdam en Den Haag, locatie Den Haag, liep van 1 juli tot 1 oktober 2019.
- 30 Het 'Informatieformulier voor zaken waarin de gedaagde een natuurlijke persoon is' (versie 112019) is hier online te raadplegen: www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/landelijk-informatieformulier-ambtshalve-toetsen-consumentenzaken.pdf.
- 31 Zie BenGH 20 april 2010, ECLI:NL:XX:2010:BN3277, NJ 2010/434 (zie ook de Kroniek van 2010).
- 32 Het voeren van een executieprocedure is niet (meer) nodig. Zie ook <https://www.advocatenblad.nl/2015/01/15/wijzigingen-europees-ipr-procesrecht-2/>.
- 33 Zie ook artikel 42 Verordening Brussel I-bis.
- 34 Voor de volledigheid merken wij op dat één van de auteurs eiseressen in deze zaak als raadsman heeft bijgestaan.
- 35 Onder meer op grond van de Peeters/Gatzen-vordering, vgl. HR 14 januari 1983, ECLI:NL:HR:1983:AG4521 (*Peeters q.q./Gatzen*).
- 36 Zie HR 21 december 2001, ECLI:NL:HR:2001:AD2684.
- 37 HR 21 september 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW4896 (zie ook de Kroniek van 2012).
- 38 Zie ook HR 7 juli 2017, ECLI:NL:HR:2017:1274 (zie ook de Kroniek van 2017).
- 39 Zie ook HR 3 oktober 2014, ECLI:NL:HR:2014:2894 (zie ook de Kroniek van 2014).
- 40 Zie onder meer HR 30 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU3160 (zie ook de Kroniek van 2012).
- 41 Zie over dit arrest ook onder Algemene Beginselen (sub Hoor en wederhoor).
- 42 Vgl. G.C.C., Lewin, *Het hoger beroep en het cassatieberoep in burgerlijke zaken in de Nederlandse Antillen en Aruba*, Kluwer 2009, p. 132.
- 43 Vgl. H.E. Ras, *De grenzen van de rechtsstrijd in hoger beroep in burgerlijke zaken*, bewerkt door A. Hammerstein, Kluwer 2017, paragraaf 76.
- 44 Zie onder meer HR 18 maart 1994, NJ 1995/22.
- 45 Zie onder meer HR 9 september 1994, NJ 1995/6.
- 46 Zie op www.rechtspraak.nl > Beslagsyllabus (versie augustus 2019), p. 12 sub 14.

- 47 Zie HR 20 juni 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC4959 (zie ook de Kroniek van 2008).
- 48 Zie HR 19 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI8771 (zie ook de Kroniek van 2009).
- 49 Artikel 147 lid 1 jo. artikel 353 Rv.
- 50 Zie *Kamerstukken II* 1999/2000, 26 855, nr. 3, p. 127.
- 51 Zie ook S.M.A.M. Venhuizen, 'Procesrechtelijke civiele incidenten', in: *Jongbloed/Ernes (red.), Burgerlijk Procesrecht Praktisch belicht*, Deventer: Kluwer 2014, hfdst.10, p. 266.
- 52 Zie ook HR 15 september 2017, ECLI:NL:HR:2017:2388 (zie ook de Kroniek van 2017).
- 53 Zie ook HR 19 februari 2016, ECLI:NL:HR:2016:270 (zie ook de Kroniek van 2016).
- 54 Zie ook HR 20 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:688 en HR 6 juli 2018, ECLI:NL:HR:2018:1115 (zie ook de Kroniek van 2015 resp. 2018).
- 55 Zie *Kamerstukken II* 1999/2000, 26 855, nr. 5, p. 69.
- 56 Zie ook HR 11 januari 2019 (ECLI:NL:HR:2019:36) voor de toepasselijkheid van artikel 224 Rv in de verzetprocedure van artikel 10 Fw.
- 57 Wet van 3 juli 2019 tot wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering tot intrekking van de verplichting om elektronisch te procederen bij de rechtbanken Gelderland en Midden-Nederland en tot verruiming van de mogelijkheden van de mondelinge behandeling in het civiele procesrecht, *Stb.* 2019/241.
- 58 Zie artikel I lid 3, *Stb.* 2019/241 en *Kamerstukken II* 2018/19, 35 175, nr. 3, p. 7.
- 59 Zie <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/basisplan-reset-digitalisering-civiel-en-bestuur-versie-1.0.pdf>.
- 60 Zie ook de bijdrage van raadsheer in de Hoge Raad Dineke de Groot in *TCR* 2019/3. Daarin geeft zij stof tot nadenken voor het vervolg van de ontwikkeling van digitaal procederen.
- 61 *Kamerstukken II* 2018/19, 35 175, nr. 6, p. 2.
- 62 *Kamerstukken II* 2018/19, 35 175, nr. 3, p. 2.
- 63 Zie voor een bespreking van wijzigingen uit de Spoedwet ook de bijdrage van Pauline Ernste in *TCR* 2019/3, p. 126 t/m 135.
- 64 Zie art. IV, *Stb.* 2019/241 en *Kamerstukken II* 2018/19, 35 175, nr. 3, p. 11.
- 65 *Adv.bl.* 2019-1, Kroniek Burgerlijk Procesrecht 2017-2018, p. 81-84.
- 66 *Kamerstukken II* 2018/19, 35 175, nr. 3, p. 5.
- 67 Zie ook Hammerstein, verslag plenaire vergadering Tweede Kamer d.d. 19 mei 2015, Tweede Kamer, 84e vergadering.
- 68 Zie ook het Advies van de expertgroep modernisering bewijsrecht 2017, nr. 150, p. 77.
- 69 Zie ook Hermine ten Haaft, *De mondelinge behandeling vanuit het perspectief van de advocaat*, in: Dineke de Groot en Hans Steenberghe, *De mondelinge behandeling in civiele zaken*, Den Haag, Boom Juridisch 2019, p. 473-505.
- 70 *Idem*, p. 490.
- 71 Zie ook artikel 4.1.4 van het Landelijk procesreglement civiele zaken rechtbanken en gerechtshoven KEI.
- 72 Zie ook <https://www.advocatenblad.nl/2019/09/12/het-klasseke-pleidooi-wordt-een-fossiel/>.
- 73 Zie ook *Kamerstukken II* 2018/19, 35 175, nr. 3, p. 9.
- 74 Enkel bij het Hof Den Haag geldt (nog) voor iedere partij een spreektijd van ten hoogste dertig minuten voor de eerste termijn en ten hoogste vijftien minuten voor re- of dupliek. Zie ook de artikelen 4.11 en 11.2 van het Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven (tiende versie, oktober 2019).
- 75 Zie www.rechtspraak.nl > Voor advocaten en juristen > NRv verkort pleidooi gerechtshof Amsterdam.
- 76 Vgl. Jacobus Dammingsh en Marijn van den Berg, *TCR* 2019/4, p. 184.
- 77 Zie ook *Kamerstukken II* 2018/19, 35 263, nr. 2.
- 78 Zie de Nota n.a.v. het verslag d.d. 28 november 2019 (*Kamerstukken II* 2019/2000, 35 263, nr. 6).
- 79 Zie onder meer HR 14 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA5519 (HBS c.s./ Danestyle).
- 80 Zie ook <https://www.advocatenblad.nl/2019/04/25/rechtbank-amsterdam-start-verkorte-civiele-procedure>.
- 81 Zie ook <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/procesreglement-verkorte-procedure-handel-rechtbank-amsterdam-042019.pdf>.
- 82 Zie ook www.internetconsultatie.nl/griffierechten/.
- 83 Zie ook *Stb.* 2018/474.
- 84 *Kamerstukken II* 2016/17, 34 761, nr. 3, p. 8.
- 85 *Kamerstukken I* 2017/18, 34 761, B, p. 8.
- 86 Wet van 20 maart 2019, *Stb.* 2019/130. Zie hierover o.m. C.J.M. Klaassen, 'De Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie: eindelijk werkelijkheid, nu nog gaan werken...', *TCR* 2019/4, p. 145-152.
- 87 Zie over (on)geoorloofde verandering van hoedanigheid ook F.J. Werners in zijn annotatie bij HR 16 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2112, *JBPr* 2019/14.
- 88 Zie Hoge Raad 9 oktober 2009, ECLI:NL:HR:2009:BJ0652 (zie ook de Kroniek van 2009, deel 2).
- 89 Voor de niet-whatsappende lezer: je kunt in whatsapp sinds november 2014 standaard zien wanneer iemand een bericht heeft gelezen met behulp van twee blauwe vinkjes (leesbewijzen).
- 90 Zie HR 22 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW5695 (zie ook de Kroniek van 2012).
- 91 Zie onder meer de Aanbeveling wrakingsprotocol gerechtshoven en rechtbanken onder 6.2 (www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/ModelWrakingsprotocolPer2007.pdf).
- 92 Zie ook EHRM 23 juni 1981, *NJ* 1982/602.
- 93 Zie onder meer HR 24 oktober 1995, *NJ* 1996/484.